教会スラブ語 Church Slavonic Typesetting in LuaTeX-ja

[churchslavonic]

ru_museum (GitHub)

2023年8月26日

目次

1	概要	1
2	環境構築	1
2.1	動作環境	1
2.2	使用パッケージ	1
2.3	教会スラヴ語用フォント	1
2.4	フォントの設定	2
3	編集手順	3
3.1	教会スラヴ語の表記	3
3.2	ロシア語の表記	4
3.3	日本語の表記	5
3.4	混在文の表記	6
4	churchslavonic	6
4.1	赤字表記: \cuKinovar	6
4.2	ドロップキャップ:\cuLettrine	7
4.3	年月日:	7
4.4	数字	7
4.5	Ligatures (合字)	7
5	fonts-churchslavonic	8
6	TIPS	9
6.1	文字のエラー表示	q

1 概要

- これは日本語文書組版パッケージ LuaT_EX-ja の ltjclasses 環境において教会スラヴ語(Church Slavonic)の表記(含ロシア語)編集を行い、和文と露文との混在文を可能とするものです*1。
- **Tex Live** 付属のパッケージ **churchslavonic***2を用いています。
- ここではキリル文字を主体とする表記の再現を目的としています*3。

2 環境構築

2.1 動作環境

GNU/Linux Debian

gedit

参照: LuaLaT_FX with Debian 環境構築と作業手順 (lualatex-with-debian.pdf)

2.2 使用パッケージ

texlive

texlive-lang-cyrillic: churchslavonic

texlive-fonts-extra: fonts-churchslavonic*4

2.3 教会スラヴ語用フォント

 教会スラヴ語用フォントは、以下のフォルダにインストールされています。 /usr/share/texlive/texmf-dist/fonts/opentype/public/fonts-churchslavonic

fonts-churchslavonic
Acathist-Regular.otf
CathismaUnicode.otf
FedorovskUnicode.otf

教会スラブ語用のフォントのインストールと、教会スラブ語及びその他の入力文字中のアンダーバー (_) のエスケイプを行います。派生的に全体に適用されエスケイプ(\ ) は不要となります。

参照:# texdoc churchslavonic

/usr/share/texlive/texmf-dist/doc/latex/churchslavonic/churchslavonic.pdf

*3 参照: Church Slavonic Fonts

https://mirror.szerverem.hu/ctan/fonts/fonts-churchslavonic/docs/fonts-churchslavonic.pdf

*4 Fonts for typesetting in Church Slavonic language.

^{*&}lt;sup>1</sup> babel 及び polyglossia は使用していません。しかし必要に応じ使用は可能です。

 $^{^{*2}}$ Typeset documents in Church Slavonic language using Unicode.

```
IndictionUnicode.otf
MenaionUnicode.otf
MezenetsUnicode.otf
MonomakhUnicode.otf
OglavieUnicode.otf
PochaevskUnicode.otf
PomorskyUnicode.otf
PonomarUnicode.otf
Shafarik-Regular.otf
TriodionUnicode.otf
VertogradUnicode.otf
Vilnius-Regular.otf
Voskresensky-Regular.otf
```

或いは以下からダウンロード出来ます。

fonts-churchslavonic*5 // CTAN

Church Slavonic Fonts in Unicode*6

Церковно-славянские шрифты // Ирмологий*⁷

2.4 フォントの設定

- インストールされている **fonts-churchslavonic** のフォントについては、既に設定済です。
- 新規インストールしたフォントを使用するには設定が必要です。

設定例:赤字部分は自由に設定可能です。

\newfontfamily\<Newfontname>{<Newfontname>.otf}

使用例:

 $\ensuremath{\mbox{Newfontname}}\$ {Последованіє моле́внаг $\ensuremath{\mbox{whi}}\ \ensuremath{\mbox{newfontname}}\$ ка Са́нкта_Петерв $\ensuremath{\mbox{pre}}\ \ensuremath{\mbox{pre}}\ \ensuremath{\mbox{newfontname}}\ \ensuremat$

表示例:

Пога-Кдованії молекнаго пікнім сітыми міками кілю вікка, ви Санкти. Петерк ержетікі дяховнікі академін начальствовавшими, оўчившими й оўчившимим

^{*5} fonts-churchslavonic – Fonts for typesetting in Church Slavonic language // CTAN https://ctan.org/pkg/fonts-churchslavonic

^{*6} Church Slavonic Fonts in Unicode // Slavonic Computing https://sci.ponomar.net/fonts.html

^{*&}lt;sup>7</sup> Церковно-славянские шрифты // Ирмологий: http://irmologion.ru/fonts.html

3 編集手順

3.1 教会スラヴ語の表記

1. デフォルトで定義されているフォントには以下があります。 但し、適正に表記されないものは除外してあります。

定義名	フォント名	表記例
\Acathist	Acathist-Regular.otf	Beienathin me in m eort
\Cathisma	CathismaUnicode.otf	BECENAMOY WE CA O BOST
\Fedorovsk	FedorovskUnicode.otf	Recension we can meosit
\Menaion	MenaionUnicode.otf	Веселащоу же са w бовъ
\Monomakh	MonomakhUnicode.otf	Веселацюу же са ш бояћ
\Oglavie	OglavieUnicode.otf	азод и бозъ
\Pochaevsk	PochaevskUnicode.otf	ресеча же та м регера
\Ponomar	PonomarUnicode.otf	Вегелациу же га ш бост
\Shafarik	Shafarik-Regular.otf	Веселлиноу же сл ю бозъ
\Triodion	TriodionUnicode.otf	Beignamor me in m eost
\Vertograd	VertogradUnicode.otf	recenally we ca

表1 定義されているフォントと表記例

2. 定義されているフォント名で指定します。

記述例:

 $\Monomakh$ {Посл $\mbox{\normalfine}$ дован $\mbox{\normalfine}$ молебнаг $\mbox{\normalfine}$ п $\mbox{\normalfine}$ на $\mbox$

表記例:

Посл ξ дованіє моле́бнаг ω п ξ ніж с τ $\hat{\omega}$ мъ м $\hat{\kappa}$ камъ $\hat{\kappa}$ г ω в ξ ка, въ Са́нк τ ъ Петерб ξ ржс τ ξ й д ξ хо́вн ξ й акаде́міи нача̂льс τ вовавшимъ, о $\hat{\gamma}$ ч $\hat{\mu}$ вшимс $\hat{\kappa}$

3.2 ロシア語の表記

- 基本的にフォントの指定なしで適正表示されます。
- フォントの指定をする場合は、2.4 フォントの設定を参照して下さい。

フォント指定なし

Все счастливые семьи похожи друг на друга, каждая несчастливая семья несчастлива по-своему.

Всё смешалось в доме Облонских. Жена узнала, что муж был в связи с бывшею в их доме Француженкою-гувернанткой, и объявила мужу, что не может жить с ним в одном доме. Положение это продолжалось уже третий день и мучительно чувствовалось и самими супругами, и всеми членами семьи, и домочадцами. Все члены семьи и домочадцы чувствовали, что нет смысла в их сожительстве и что на каждом постоялом дворе случайно сошедшиеся люди более связаны между собой, чем они, члены семьи и домочадцы Облонских. Жена не выходила из своих комнат, мужа третий день не было дома. Дети бегали по всему дому, как потерянные; Англичанка поссорилась с экономкой и написала записку приятельнице, прося приискать ей новое место; повар ушел еще вчера со двора, во время обеда; черная кухарка и кучер просили расчета.

Анна Каренина: Л. Н. Толстой*8

フォント指定:Linux Libertine

Все счастливые семьи похожи друг на друга, каждая несчастливая семья несчастлива по-своему.

Всё смешалось в доме Облонских. Жена узнала, что муж был в связи с бывшею в их доме Француженкою-гувернанткой, и объявила мужу, что не может жить с ним в одном доме. Положение это продолжалось уже третий день и мучительно чувствовалось и самими супругами, и всеми членами

^{*8} Анна Каренина: Л. Н. Толстой, Полное собрание сочинений. Том 18 https://tolstoy.ru/online/90/18/

семьи, и домочадцами. Все члены семьи и домочадцы чувствовали, что нет смысла в их сожительстве и что на каждом постоялом дворе случайно сошедшиеся люди более связаны между собой, чем они, члены семьи и домочадцы Облонских. Жена не выходила из своих комнат, мужа третий день не было дома. Дети бегали по всему дому, как потерянные; Англичанка поссорилась с экономкой и написала записку приятельнице, прося приискать ей новое место; повар ушел еще вчера со двора, во время обеда; черная кухарка и кучер просили расчета.

Анна Каренина: Л. Н. Толстой

3.3 日本語の表記

- 基本的にフォントの指定なしで適正表示されます。
- フォントの指定をする場合は、**2.4 フォントの設定**を参照して下さい。

日本国民は、正当に選挙された国会における代表者を通じて行動し、われらとわれらの子孫のために、諸国民との協和による成果と、わが国全土にわたつて自由のもたらす恵沢を確保し、政府の行為によつて再び戦争の惨禍が起ることのないやうにすることを決意し、ここに主権が国民に存することを宣言し、この憲法を確定する。そもそも国政は、国民の厳粛な信託によるものであつて、その権威は国民に由来し、その権力は国民の代表者がこれを行使し、その福利は国民がこれを享受する。これは人類普遍の原理であり、この憲法は、かかる原理に基くものである。われらは、これに反する一切の憲法、法令及び詔勅を排除する。

日本国民は、恒久の平和を念願し、人間相互の関係を支配する崇高な理想を深く 自覚するのであつて、平和を愛する諸国民の公正と信義に信頼して、われらの安全 と生存を保持しようと決意した。われらは、平和を維持し、専制と隷従、圧迫と偏 狭を地上から永遠に除去しようと努めてゐる国際社会において、名誉ある地位を占 めたいと思ふ。われらは、全世界の国民が、ひとしく恐怖と欠乏から免かれ、平和 のうちに生存する権利を有することを確認する。

われらは、いづれの国家も、自国のことのみに専念して他国を無視してはならないのであつて、政治道徳の法則は、普遍的なものであり、この法則に従ふことは、自国の主権を維持し、他国と対等関係に立たうとする各国の責務であると信ずる。

日本国民は、国家の名誉にかけ、全力をあげてこの崇高な理想と目的を達成することを誓ふ ^{*9} 。

^{*9 「}日本国憲法 前文」

https://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_annai.nsf/html/statics/shiryo/dl-constitution.htm

3.4 混在文の表記

- 和文・露文共に基本的にフォントの指定なしで適正表示されます。
- フォントの指定をする場合は、2.4 フォントの設定を参照して下さい。
- 以下の表記例は、教会スラヴ語部分のみフォントの指定を行っています。

表記例:

吾輩は猫である。名前はまだ無い。

どこで生れたかとんと見当がつかぬ。何でも薄暗いじめじめした所でニャーニャー泣いていた事だけは記憶している。吾輩はここで始めて人間というものを見た。しかもあとで聞くとそれは書生という人間中で一番獰悪な種族であったそうだ。この書生というのは時々我々を捕えて煮て食うという話である。しかしその当時は何という考もなかったから別段恐しいとも思わなかった。*10

和文の中に教会スラヴ語の記述が出来ます。

Посл'єдованіє моле́бнагш п'єніж ст бімъ мікамъ і гш в'єка, въ Санктъ_ Петерб'єржст'єй д8хо́вн'єй акаде́міи начальствовавшимъ, оў чившимъ й оў чившимсм

ロシアの作家トルストイの小説「アンナ・カレーニナ」は、次の有名な一節で始まる。

Все счастливые семьи похожи друг на друга, каждая несчастливая семья несчастлива по-своему.*11

(幸福な家庭とは何れも互いに似通っているが、不幸せな家庭はそれぞれに不幸である。)

4 churchslavonic

4.1 赤字表記: \cuKinovar

記述例	表記
\cuKinovar{ ли́къ: } гҳ̂и поми́л8й.	ликъ: ган помил8й.
\cuKinovar Ли́къ: гҳ̂и поми́л8й.	<mark>Л</mark> и́къ: гѣ̂и поми́л8й.

表 2 赤字表記

^{*10} 吾輩は猫である: 夏目漱石

^{*&}lt;sup>11</sup> Анна Каренина: Л. Н. Толстой

4.2 ドロップキャップ: \cuLettrine

жε дҳҳ сиҳҳ въ не́мощи соверша́етсм, ҡҳҳҳҳ пи́сҳно еҳть, ѝ върѕемъ: въ не́мощи же не тълесѐ то́чію, но оуъш ѝ сло́ва, ѝ прему́дрости на ҳҳы́цѣ лежа́ща. Й сѐ ҡҳѣѣ ѿ мно́гиҳъ оуъш ѝныҳъ, па́че же ѿ йже ѡ вели́комъ бгосло́вѣ, ѝ бра́тѣ ҳҳто́вѣ, благода́тію ҳри́мѣмъ.

4.3 年月日:

記述例	表記
\cuDate{2023-8-24}	кд йуг8ста, л ~~е~~ та "вкг
\cuDateJulian{2023-8-24}	ลีเ ลังเรียนล, ภษันล "หหัก
<pre>\cuDate{\cuToday}</pre>	หีร ลังเรียนล, ภษียน "หีหีเ

表 3 年月日表記

4.4 数字

記述例	表記	記述例	表記
\cuNum{1}	Ä	\cuNum{800456}	ะหีงพื้
\cuNum{12}	Ĕi	\cuNum{1234567}	*थु राप्टर क्ट्रेंЗ
\cuNum{123}	pikr	\cuNum{1500567}	_{**} ፯ * <del></del> ቀቀ፮3
\cuNum{1234}	*वहर्त्रेष	\cuNum{12345678}	҂҈ҝ҃ӷ҂ҵӱ҈҂ҲѺ҈ӊ
\cuNum{10345}	*I.L. М.	\cuNum{123456789}	_{∗∗} ०हिंत भूमें
\cuNum{12345}	,हा मज़ ~~्~~		

表 4 数字表記

4.5 Ligatures (合字)

Ligature	ユニコード	記述	表記
A-U	U+0430 U+200D U+0443	\Ponomar{ay}	af
El-U	U+043B U+200D U+0443	\Ponomar{лу}	Λ
Te-Ve	U+0442 U+200D U+0432	\Ponomar{тв}	\ \bar{k}

表 5 Ligature (合字) 例

5 fonts-churchslavonic

各フォントの表記例です。

AcathistUnicode.otf

Бажени мвжи, йже не йде на совити нечестивыхи, й на пвти гришныхи не ста, й на сидалищи гвинтелей не сиде: но ви закони га и н волж е го, й ви закони е го повинист день и нощь.

FedorovskUnicode.otf

MenaionUnicode.otf

Ελπέντ μυπτήμε νε ήμε να ισβέττ νεγειτήβωχτ, ή να πυτή Γρέωνωχτ νε ιτὰ, ή να ιπμάληψη Γυπήτελεμ νε ιπμε νο βτ βακόντ Γά $\hat{\mathbf{h}}$ η βόλα $\hat{\mathbf{e}}$ Γ $\hat{\mathbf{w}}$, $\hat{\mathbf{h}}$ βτ βακόντ $\hat{\mathbf{e}}$ Γ $\hat{\mathbf{w}}$ πουγήτεα μένα $\hat{\mathbf{h}}$ νόψω.

PochaevskUnicode.otf

Блжени мужи, йже не йде на совити нечестивыхи, й на пути гришныхи не ста, й на сидалнщи губителей не сиде: но ви закони гій й и воль де год, й ви закони де год поучитсь день й нощь.

PonomarUnicode.otf

Біжени мужи, йже не йде на совівти нечестивыхи, й на пути грівшныхи не ста, й на сіндалищи губителей не сінде: но ви законіт грій и воль є гіш, й ви законіт є гіш поучитсь день й нощь.

ShafarikUnicode.otf

Баженъ мажъ, йже не йде на совътъ нечестивыхъ, й на пати гръшныхъ не ста, й на съдалищи габителей не съде: но въ законъ гъ п и вола е гю, й въ законъ е гю повчится день й нощь.

TriodionUnicode.otf

Ελπέμα με καθπα, ήπε με ιτά, με ισε τα το κα τα μενειτή κωχα, μ μα πεντή τραμμωχα με ιτά, μ μα ισεμάλημη τε κάμει με ιτά, μ μα το κα τα τά $\hat{\mu}$ μ κόλλ $\hat{\epsilon}$ τω, μ κα τα τάμει μο κα τάμει μο κα τάμει μο κα τάμει με κόλλ $\hat{\epsilon}$ τω, μ κα τάμει μοθυμάτειλ μέμε μ μόμε.

6 TIPS

6.1 文字のエラー表示

• 文字或いは約物*12等が ② とエラー表示される場合、当該文字記号が使用フォントに収録されているかをフォントビューワーで調べ、あればそのユニコードをプリアンブルに追加します。

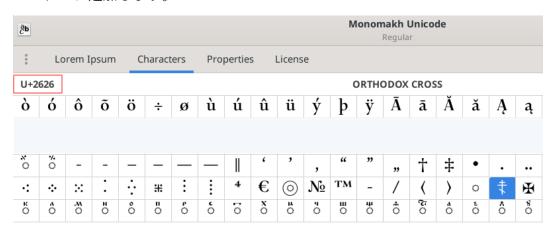

図1 フォントビューワーで調べる

表 6 記述するコード

 $\t 15 def charrange {8}{"0400-"04FF*13", "2626", "2720}$

• 或いは他のフォントを指定すると表示されることがあります。

^{*&}lt;sup>12</sup> ‡等。

^{*13} ユニコードにおけるキリル文字の領域。